

La vila medieval de Roses. Excavacions al sector sud-est dels carrers Major i Nou

Lluís Palahí*, Jordi Vivo**

* Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic-Universitat de Girona

** LAHAP-Universitat de Girona

DADES DE LA INTERVENCIÓ

Municipi

Roses

Comarca

Alt Empordà

Cronologia

Segles XIV - XIX

Tipus de jaciment

Vila medieval

Dates de la intervenció

Agost - setembre 2020 / juny - juliol 2021

Tipus d'intervenció

Preventiva / programada

Títol del projecte quadriennal

La vila medieval de Roses i la configuració de l'urbanisme medieval al nord-est peninsular

Direcció

Lluís Palahí Grimal

Institució promotora

Ajuntament de Roses / Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona

Els treballs realitzats a la vila medieval de Roses al llarg del bienni 2020 i 2021 per part de la Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic de la Universitat de Girona han estat intensos. Científicament s'integraven dins el projecte quadriennal de recerca "La vila medieval de Roses i la configuració de l'urbanisme medieval al nord-est peninsular", però administrativament han estat objecte de processos diferents. Així, l'any 2020, fruit d'un encàrrec de l'Ajuntament de Roses, amb l'objectiu d'avançar en el coneixement i patrimonialització de la vila medieval es va dur a terme una excavació al quadrant sud-est de la vila medieval que complementava els que s'havien realitzat al sector els anys 2018 i 2019 (Burch/Palahí/Vivo 2020).

Els treballs es varen plantejar en dues fases. L'objectiu general era el de posar al descobert la màxima superfície possible de la trama urbana de la vila medieval, per tal d'identificar i resseguir la parcel·lació de l'espai i la forma, estructura i dimensions de les diferents propietats. Per assolir aquest objectiu els treballs es van centrar essencialment en l'excavació dels nivells d'abandonament i enderroc fins a identificar el nivell de circulació de cada un dels espais. En una segona fase es van escollir tot un seguit d'estances —especialment aquelles que no conservaven paviments d'obra o aquests s'havien perdut— per continuar aprofundint estratigràficament intentant reconstruir l'evolució de l'espai des del moment de creació de la vila medieval fins el seu abandonament. Aquesta segona fase dels treballs encara no ha finalitzat i en properes campanyes se seguirà aprofundint en nous espais.

Figura 1. Planta del sector sud-est de la vila medieval.

ELS CARRERS

Les excavacions han posat al descobert l'extrem meridional dels dos llargs carrers nord sud que comunicaven la zona del port amb el monestir de Santa Maria (carrer Major i carrer Nou). Les seves característiques són molt similars, amb una amplada de 3,5 m i una pavimentació de rierencs, amb una espina central. Si en el carrer Major s'ha detectat una única pavimentació (que es devia anar reparant) en el carrer Nou, l'excavació d'algunes llacunes de l'extrem meridional ha permès comprovar la superposició d'almenys dos paviments diferents (fet que ja s'havia documentat en les excavacions realitzades l'any 1993). El carrer Major ha perdut la pavimentació de l'extrem meridional, segurament com a part del procés de conversió de l'espai en una gran plaça com descriurem més endavant. El mateix succeeix amb el tercer dels carrers del sector, el carrer del Mar. Aquest se situava entre l'extrem sud de les illes de cases i la muralla. Si al tram situat a l'oest del carrer Major conservava una pavimentació de rierencs, a la zona situada entre el carrer Major i l'angle sud-est de la vila la pavimentació havia desaparegut completament. És un carrer de dimensions similars als dos descrits més amunt, si bé la seva amplada és irregular ja que s'adapta a l'orientació de la muralla que no circula de forma perfectament paral·lela respecte a les illes de cases. L'extrem oriental del carrer va acabar integrat dins un gran edifici construït al segle XVII, però encara es pot identificar dins l'A45. A la banda est se situava un carreró que separava l'illa de cases del carrer Nou de la muralla est. Aquest carreró — que ja havia estat excavat l'any 1993 — va ser completa-

ment edificat al segle XVI-XVII, amb la construcció de tot un seguit de petites estances i estructures que s'adapten a l'espai disponible entre els edificis preexistents i la muralla (Puig 1994).

L'ILLA DE CASES A L'EST DEL CARRER MAJOR

A l'est del carrer Major s'han posat al descobert fins a catorze estances i espais que configuren dues grans cases i part d'una tercera (al nord). Les dues cases identificades presenten una estructura idèntica. A la façana occidental se situen dues estances quadrangulars que flanquegen un passadís o vestíbul. Al vestíbul de la casa situada al nord (A4) es conservava una catifa de rierencs amb un dibuix en forma de flor. La part de darrera de la casa, més gran, es divideix en tres espais allargassats dels quals el central era, probablement, un pati distribuïdor.

Els murs eren bastits generalment amb pedra lligada amb morter i en algunes de les estances es conservaven

part dels paviments, de rajoles (A11, A2 i A5) o de rierencs (A52, A51, A53). Als darrers moments d'existència de la casa situada al nord, es va construir un pou negre a l'angle sud-est de l'A52. A l'angle sud-est de l'àmbit 61 es va identificar un altre dipòsit, cobert amb una volta de rajoles, que, probablement també feia la funció de pou negre.

A la zona s'han localitzat fins a sis pous. Dos d'ells, amb una factura més acurada, cal relacionar-los amb la fase militar de la plaça (segles XVII-XVIII), mentre que els altres, molt barroers són pous practicats a mitjans del segle XX quan la zona era emprada com a horts.

Aquestes dues cases, varen ser molt modificades a finals del segle XVI o inicis del XVII. La casa meridional va ser completament esborrada. Al nord de la mateixa es va construir un mur est-oest que porta una orientació lleugerament diferent a la dels edificis precedents que constituïa el tancament posterior d'un porxo, del qual es conserven les bases dels diferents pilars i part del paviment, de rierencs. Aquest porxo connectava els carrers Major i Nou i presidia una gran plaça generada gràcies a la destrucció de la casa sud i l'eliminació del carrer del Mar i del tram de muralla existent entre el carrer Major i el carrer Nou (incloent la torre D). Al centre de l'espai hi havia un pou. Aquesta plaça, que s'estenia en direcció sud per l'espai on abans hi havia el barri del port, fins arribar als nous terraplens de la muralla renaixentista cal relacionar-la amb l'ús del gran edifici que es conserva a l'oest del carrer Major com a casa del

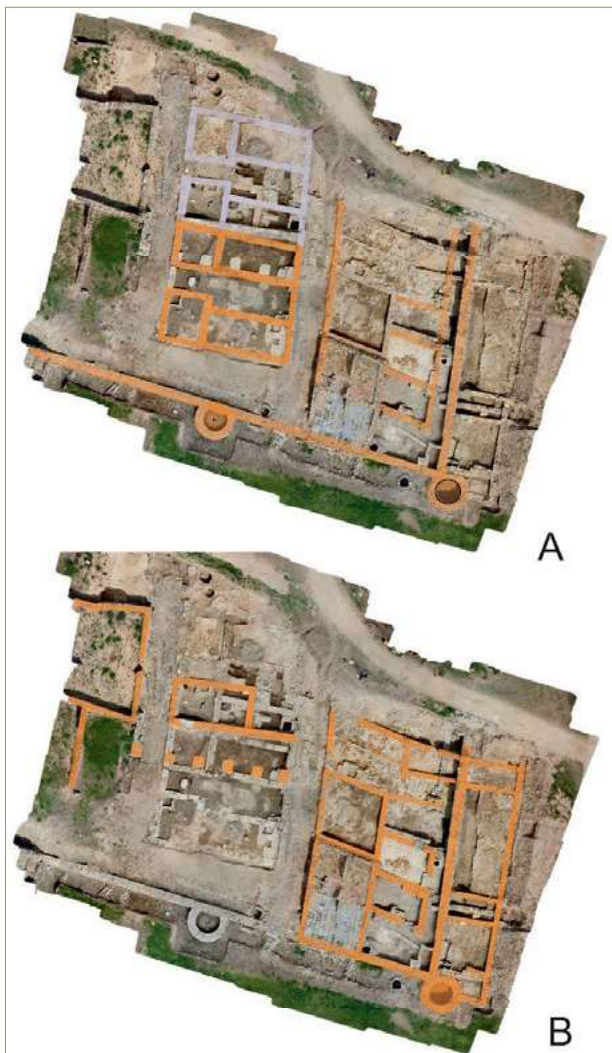

Figura 2. Orotofotos del sector sud-est en època baix-medieval (A) i al segle XVII-XVIII (B).

governador de la fortalesa. La creació d'aquesta plaça devia comportar també l'eliminació del tram sud del paviment del carrer Major.

La segona casa també va ser reformada, en un primer moment i, finalment eliminada. Es va construir un petit edifici (A2 i A50) format per una sola sala, contra el mur que tancava la plaça. Els murs perimetrals eren de pedra lligada amb argila i pràcticament sense fonamentació. Aquest es comunicava amb el porxo a través d'una porta que posteriorment va ser modificada i desplaçada. Les restes d'un paviment de rierencs conservat a la zona est, a tocar el carrer Nou, permeten intuir que al segle XVII es va crear un camí transversal al nord d'aquest petit edifici, que permetés comunicar els carrers Major i Nou.

Als espais en els quals s'ha excavat per sota dels nivells de pavimentació s'han recuperat escasses traces de l'evolució urbana de l'espai. Als àmbits 1 i 11 s'hi van identificar traces de dues pavimentacions de rajoles, situades pràcticament una sobre l'altra. En el cas de l'A1

el paviment inferior es dataria a finals del segle XIII o ja entrat el XIV, mentre que el superior se situaria al XVII i es correspon ja amb el del nou edifici creat amb relació a la nova plaça. A l'àmbit 11, per contra els dos paviments inferior sembla datar-se al segle XVI o a principis del XVII el superior, fet que portaria la creació de la plaça a un moment d'aquesta centúria, sense que quedi clar si es va produir en el moment d'abandonament de la vila i l'ocupació francesa de la plaça durant la Guerra dels Segadors, o uns anys abans, tot i que ens inclinem per la primera opció per raons que requeririen més espai que el disponible en el present article.

L'ILLA DEL CARRER NOU

Les excavacions realitzades l'any 1993 a aquesta zona ja havia posat al descobert la muralla sud i est, les estructures que al segle XVI-XVII van ocupar el carreró oriental de la vila i un edifici, format per tres àmbits que s'havia construït al segle XVIII a tocar el carrer Nou i parcialment sobre la vella muralla medieval, ja enderrocada.

L'excavació desenvolupada en aquest sector l'any 2020 ha permès recuperar les restes d'una gran edificació de la segona meitat del segle XVII que ocupava tot l'extrem sud de l'illa. Excepte en dues estances, les excavacions realitzades han aprofundit solament fins al darrer nivell de pavimentació, fet que dificulta clarificar quines estructures ressegueixen o aprofiten estructures precedents o són de nova construcció. Així, es conserven els murs que delimitaven l'illa de cases de la vila per l'est i el sud. En aquest sentit cal remarcar que la façana sud de l'illa i els murs est-oest interiors porten la mateixa orientació que la muralla sud disposant-se lleugerament en diagonal respecte a la traça del carrer Nou (a diferència de l'illa del carrer Major on es disposen perpendiculars als carrers).

El complex que es conserva actualment configurava un gran edifici vinculat amb la fortalesa militar i que apareix documentat a la planimetria històrica a finals del segle XVII i, de forma més clara, a principis del XVIII. A un plànol de 1741 aquest edifici ja apareix obliterat i solament es conserva una construcció de dimensions més reduïdes que es correspondria amb l'edificació excavada l'any 1993 (A64/66).

Poc en sabem de l'estructuració medieval del sector. Es conserven les façanes sud i est que separaven l'illa de cases dels carrers i s'intueix una estructuració est-oest, amb espais allargassats, força regulars, sobretot a la meitat est de la zona excavada, on els àmbits 43, 44, 46 dibuixen uns espais força regulars d'aproximadament 4'5 m. d'amplada nord-sud. El problema és que la meitat oest de l'illa està molt modificada no solament per la casa A64/66, sinó també pel gran àmbit 47. Fins i tot els àmbits 55-56, presenten com a separació un envà de rajols que clarament cal situar en època moderna.

Un fet que es dona en algunes de les estances i que també es repeteix en alguns espais del carrer Major, és la duplicació d'alguns dels murs que defineixen els àmbits, específicament pel que fa als murs est-oest. Aquesta duplicació pot ser indicativa de l'existència d'un primer pis o que els espais es varen construir en moments diferents. De fet, en alguns espais aquesta segona possibilitat queda prou clara. Així entre els àmbits A43 i A46 hi ha un doble mur. El mur sud presentava originalment una porta, que va ser tapiada en el moment de construcció del nou parament. Una interpretació diferent podria tenir la duplicació de murs entre els àmbits 43 i 44. El mur que tanca pel nord l'espai meridional solament cobreix la meitat est de l'estança i podria correspondre a un element de sustentació per una caixa d'escala.

Pel que fa a l'extrem est i que va ser excavat l'any 1993, com ja hem comentat es tracta del vell carreró que separava les cases de la muralla i que va ser ràpidament ocupat en el moment en que aquesta va deixar de tenir una funció defensiva. Això va generar tot un seguit de petites estances com els A68 i 69 que es van integrar amb els àmbits veïns, convertint part dels vells murs de la façana est de les cases, en portes o, simplement, com sembla passar amb el tram del mur de l'A54 afaitant-lo fins a nivell de pavimentació. A la banda sud s'hi van construir dos dipòsits (A70) o pous negres que cal situar en una fase posterior. Aquests es van construir en un moment en el qual els àmbits de l'entorn potser ja estaven esborrats atès que es van construir enterrats al subsol, fet que implica que el nivell de circulació s'havia elevat i era molt similar a l'existent abans de l'inici dels treballs d'excavació.

Els paviments de totes aquestes sales, alguns de lloses de pedres i altres de rajoles, pertanyen a aquesta fase final de les construccions, ja que entreguen contra els nous paraments. En el cas dels paviments de rajols, aquests es troben en estances cobertes. Per contra, aquesta assimilació no queda tan clara en els sòls de lloses de pedra. En alguns casos, com a l'A55, sembla tractar-se clarament d'un pati, un espai descobert, que en aquest cas actuava de distribuïdor, però en altres, com l'A48, la posició i dimensions fan pensar en una petita cambra coberta.

Alguns dels espais disposaven d'un primer pis. Aquest fet queda molt clar en el cas de l'àmbit 43 atès que entre l'enderroc que reblia tot l'espai es varen recuperar gran quantitat de fragments de paviment de rajols i de la seva preparació, que corresponien al sòl del primer pis.

L'excavació de l'espai A45, que correspondria a un tram del carrer del Mar, ha proporcionat els elements més antics de la zona. Es tracta d'un mur disposat amb una orientació molt diferent a la de les estructures de l'entorn, associat a un paviment de morter, situat al sud del

mur, i que es trobava molt malmès. Aquest paviment es disposava directament sobre un nivell de graves. El nivell del paviment i la seva preparació han proporcionat materials d'època antiga, mentre que l'estrat que cobreix tant el paviment com el mur presenten ceràmiques amb decoració en verd i morat. Aquests nivells són els que cal relacionar amb la construcció de les muralles i la constitució del carrer, essent l'estructura inferior i el paviment elements probablement d'època romana. L'any 2019 es va localitzar un dipòsit d'època romana uns metres a l'oest, sota el carrer Major.

CONCLUSIONS

Allà on és possible resseguir l'estructuració baixmedieval es detecta una parcel·lació teòrica de lots allargassats, orientats d'est a oest. L'amplada dels lots sembla relativament regular. Al carrer Nou s'aprecia un mòdul proper als 4,5 m, mentre que les dues grans cases excavades al carrer Major presenten unes façanes de 13,5 m, tot i que internament presenten una distribució tripartida que ens donaria aquesta mitjana de 4,5 m aproximadament. Com ja succeeix a d'altres sectors, l'estratigrafia és escassa i no hi ha grans canvis de cota en els nivells de circulació que permetin resseguir possibles canvis en l'evolució de les edificacions, tot i que en el cas de les dues grans cases del carrer Major, aquestes semblen limitar-se a les pavimentacions, sense canvis en la distribució interna.

Solament a la zona est del carrer del Mar s'ha identificat un nivell de terraplenament amb aportació de materials que permeten situar a finals del segle XIII o ja entrat el XIV la construcció del carrer i, per tant, de l'illa de cases i la muralla que el flanquegen.

El reaprofitament de l'espai un cop abandonada la vila, va ser especialment intens en aquest sector. La creació d'un espai obert, presidit per un porxo, i flanquejat per la casa del governador i l'edifici complex que va ocupar l'illa del carrer Nou permet intuir l'existència d'un espai d'especial rellevància, una mena de petita plaça d'armes que complementaria o antecederia en el temps la que va ocupar al segle XVII la zona de l'antiga coromina de l'abat, situada a l'est de la fortalesa.

BIBLIOGRAFIA

BURCH, J., PALAHÍ, L., VIVO, J. 2020, La vila medieval de Roses. Excavacions al sector del carrer Major. A: BURCH, J., BUXÓ, R., FRIGOLA, J., FUERTES, M., MANZANO, S., MATARÓ, M. (eds.), *Quinzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*. Castelló d'Empúries: Generalitat de Catalunya, Museu d'Arqueologia de Catalunya, Universitat de Girona, 535-538.

PUIG, A. M. 1994, *La Ciutadella. la campanya*, Memòria inèdita.